

ἐλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Καὶ τότε ἐλεηλατήθησαν πάλιν ἡ Νικόπολις καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ χώρα ἕως τὴν Δωδώνην.

Εἰς τὰς θεομηνίας ταύτας πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι σπουδαῖοι λόγοι καταστροφῶν τῶν παλαιῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ προελθόντες ἐκ τῆς γενικῆς ἐξαντλήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον οἱ μεγάλοι ἐξωτερικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὴν θέσιν τῶν γερμανικῶν λαῶν, Γότθων καὶ Βανδήλων, οἱ ὅποιοι ἔπαυσαν πλέον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος νὰ ἐνοχλοῦν τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν, κατέλαβον νέοι πολεμοχαρεῖς λαοί, ἀσυγκρίτως ἀγριώτεροι, ἀσυγκρίτως καταστρεπτικώτεροι, καὶ δὴ ποικίλοι τουρανικοὶ λαοί, πρὸ παντὸς οἱ σλαυτικοὶ λαοί, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐποικήσεις ἔλαβον βαρυντάτην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου καὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐν γένει χωρῶν.

2. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν λαῶν τοῦ Δουνάβεως

Ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα αἱ ἐλληνικαὶ χώραι καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ Ἠπειρος ὑφίστανται διαρκεῖς σχεδὸν ἐπιδρομὰς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐγκατεστημένων σλαυτικῶν καὶ τουρανικῶν λαῶν. Ἦδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (καὶ δὴ περὶ τὸ 540) τὰ πρῶτα ἰσχυρὰ σλαυικὰ στίφη ἐπροχώρησαν ἕως τὰς Θερμοπύλας, διέβησαν αὐτὰς καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Ἴσθμόν, ὁλόκληρος δὲ ἡ μέση Ἑλλὰς ἔπαυθε δεινὴν λεηλασίαν.

Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους, ἐκτὸς τῶν ποικίλων τούτων σλαυικῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους οἱ παλαιοὶ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ περιλαμβάνουν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκλαβηνοί, ἀνεφάνησαν καὶ ποικίλα ἄλλα φύλα, ἀνήκοντα εἰς ἄλλης φυλῆς ἀνθρώπους, ὡς τοὺς τουρανικοὺς, εἴτε μογγολικοὺς λαοὺς. Ἦσαν δ' οὗτοι λείψανα τῶν παλαιῶν Οὔννων, Βούλγαροι, Κουτουροῦροι, Ἀβαροὶ καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα συγγενῆ στίφη. Καθ' ἕκαστον σχεδὸν ἔτος διέρχονται τὰ «ἀνήμερα» ταῦτα φύλα τὸν μέγαν ποταμὸν Δανούβιον, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας, εἴτε μεμονωμένα, εἴτε ἀναμεμειγμένα μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ Σκλαβηνῶν, διατρέχουν αὐτὰς εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ἐπιφέρουν φορικαλέας καταστροφάς.

Αἱ ἐπίμονοι καὶ καταστρεπτικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ ταλαιπωροῦν τὰς ἐλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Ι' σχεδὸν αἰῶνα, ἐπὶ τέσσαρας καὶ περισσοτέρους αἰῶνας. Καὶ ἀργότερον δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ περιορίσθησαν εἰς τὰς βορείους χώρας, διότι τοὺς σλαυοτουρανικοὺς τούτους λαοὺς διεδέχθησαν ἄλλοι ἐπιδρομεῖς.

Ἐκ πρώτης ὕψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίση ὅτι ἡ Ἠπειρος, κειμένη εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Χερσονήσου, ἔμεινε ἀπαθὴς ἀπὸ τὰς ληστρικὰς καταστροφὰς ἐπιδρομέων, οἱ ὅποιοι διέβαινον τὸν Κάτω Δανούβιον, τὸν Ἴστρον λεγόμενον, καὶ διεχύνοντο εἰς τὸ ἀνατολικὸν κυρίως τμήμα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία, ὅτι διήρχοντο οἱ βάρβαροι καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου. Τοιαῦται ληστρικαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων γνωρίζομεν ὅτι διηυθύνθησαν τῷ 548 ἐναντίον τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς

χερόσονήσου καὶ ὅτι ἀνεχαιτίσθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἑπείρου διὰ τῶν ὀχυρώσεων τοῦ Δυρραχίου. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' (567 — 578) πολλὰ ἔπαθον ἐκ τῶν Ἀβάρων, οἵτινες ἔσυρον μεθ' ἑαυτῶν οὐννικά, βουλγαρικά, σλαυικά καὶ ποικιλώνυμα ἄλλα ἀνήμερα φύλα βαρβάρων, αἱ βορειοδυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους.

Πότε καὶ ὁποῖα σλαυικὰ ἐπιδρομαὶ ἔγιναν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς χώρας, κατὰ πόσιν ἀναλογίαν, ἐν σχέσει μὲ τοὺς κατοίκους, Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτάς, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τόσον καλῶς, ὅσον προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δὴ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλωστε ἐν γένει αἱ περὶ τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐγκαταστάσεων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἱστορικαὶ εἰδήσεις δὲν δύνανται νὰ ἔχουν τὴν σαφήνειαν καὶ λεπτομερειακὴν ἀκρίβειαν τῶν ἄλλων μεγάλων πολέμων τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ κράτους. Ὅτι ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἑπειρον εἰσεχώρησαν Σλαῦοι, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπιδρομικὴν κίνησιν τῶν Σλαύων πειρατῶν τῷ 675 εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ νήσους, ὅτε καὶ αἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σκλαβηνίαι, ἦτο σλαυικαὶ φυλαί, ἐπέπεσον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναφέρονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ Σλαῦοι Βιθουνῖται (ἢ Βοῖνίτσαι), οἱ ὅποιοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι Σλαῦοι τῆς Ἑπείρου, ἀπὸ τούτων δὲ κατόπιν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Βαγενετία (Βόνιτσα) σημειωτέον, ὅτι ὑπάρχει χωρίον καὶ κοινότης Βαγενίτι παρὰ τὰ Ἰωάννινα).

Γενικώτερον πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οἱ περὶ τὸ 700 τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' χρόνοι ἐσωτερικῆς ἀναστατώσεως ὡς λίαν πρόσφοροι εἰς τὴν κατὰ μικρὰς ομάδας προέλασιν Σλαύων εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Περισσότεροι Σλαῦοι, ὡς φαίνεται, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς παλαιᾶς Ἑπείρου, εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Ἑπείρου καὶ Θεσσαλίας ὄρεινὴν χώραν, καὶ δὴ περὶ τὸ σημερινὸν Μέτσοβον.

Παροδικὰς καταστροφὰς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος, καὶ δὴ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο, ἔπασχον τὰ ἡπειρωτικὰ παράλια ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ὡς ὀρμητήριον τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτὰς. Διαρκεστέρα κατοχὴ ἡπειρωτικῆς χώρας ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, μετὰ τὸ 929, ἀπὸ βουλγαρικὰ στίφη καὶ ἄλλα σλαυικά, τὰ ὁποῖα εἰσῆλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἑπειρον, τέλος δὲ κατέλαβον τὴν Νικόπολιν.

Οἱ Βούλγαροι δὲν κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ταύτην πόλιν, ἀλλ' ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἔκαμαν κέντρον σλαυικῆς ἀποικίας. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη κακὰς συνεπείας δι' ὀλόκληρον τὴν Ἑπειρον, διότι μετὰ ἔτη ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ (976 — 1016) δὲν ἐλεηλάτησε μόνον ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ στηριζόμενος εἰς τὰς ἐν αὐτῇ σκλαβηνίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ σκλαβηνία τῆς Νικοπόλεως, διελογίσθη νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ.

Τὸν κίνδυνον προεῖδεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις, διὰ τοῦτο

εἰργάσθη συστηματικῶς καὶ τέλος μετὰ πολλοὺς πολέμους κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Νικόπολιν τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τινα χρόνον ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Πέτρος Δελεάνος, παρουσιάζων ἑαυτὸν ὡς γνήσιον ἔγγονον τοῦ τσάρου Σαμουήλ, ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν ὅλον τὸν λαὸν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων. Χωρὶς νὰ χρονοτριβήσῃ, μόλις ἐστέφθη βασιλεὺς (1040), ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ καταλαμβάνει δλόκληρον τὴν παλαιὰν Ἡπειρον, τὴν ἀποτελοῦσαν τότε τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, μόνον δὲ ἡ Ναύπακτος ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Μόλις δὲ μετ' ἀγῶνας ἑνὸς ἔτους κατώρθωσαν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιχαήλ Δ' τοῦ Παφλαγόνοσ νὰ καταστείλωσι τὴν φοβερὰν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Ἡπειρον.

Ἦτο αὕτη ἡ τελευταία ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Ἡπείρου. Διαδέχονται ὁμως τούτους ἄλλοι πάλιν ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔρχονται ἀπὸ τὸν Βορρᾶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Νορμανδοί, οἱ ὁποῖοι διασείουν τὰ θεμέλια ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Γ'.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν

1. Ἡ πρώτη κατάληψις τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν

Αἱ διασεῖσασαι τὰ θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπιδρομαὶ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως πολεμιστῶν, τῶν ὁποίων τρομακτικὴ πρωτοπορεία ἦσαν οἱ Νορμανδοί, ἔχουν μακρὰν καὶ περίπλοκον ἱστορίαν. Αἱ νορμανδικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ εἶχον ταύτην τὴν βαρυτάτην σημασίαν, ὅτι δὲν ἦσαν πρὸς παροδικὴν λαφυραγωγίαν, ἀλλὰ σκοπὸν εἶχον τὴν καταστροφὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἵδρυσιν εἰς χώρας αὐτοῦ νορμανδικῆς κυριαρχίας.

Ἡ βορειοδυτικὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἡπειρος, ὑπέστη πρώτη τὰς καταστροφὰς τῶν ἐπιδρομῶν τούτων, διότι πρώτη αὕτη παρεῖχεν ὡς ἀπόβασιν τὰ παράλια τῆς εἰς τοὺς ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον τῆς Ἰταλίας ἐρχομένους Νορμανδοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ αὕτη ἔγινεν ἐπὶ ἔτη τὸ ὀρμητήριον αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς δυναστικούς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι προηγήθησαν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Νέας Ἡπείρου, τὸ Δυρράχιον, μνημονεύεται συχνὰ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ὀρμητήριον τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου ἢ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὰς διαμάχας στρατηγῶν.

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ πρῶτος τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Α' (1081), ἐμάνθανε συγχρόνως ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς Ἀπουλίας Ροβέρτος Γυσκάρδος εἶχε συναθροίσει εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἰταλίας Ὑδροῦντα καὶ Βρεντήσιον μεγάλας δυνάμεις ἵνα ἐπιτεθῇ ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Ροβέρτου ἦτο νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτον κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἄγων τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς μεγάλης θυέλλης, ἡ ὁποία συνετάρασσε τὴν Ἰόνιον θάλασσαν, ἠναγκάσθη νὰ προτιμήσῃ τὸν βραχύτερον διάπλουν ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον πρὸς τὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Δυρραχίου.

Ἦτο τὸ κάστρον τοῦτο τὸ ἰσχυρότατον εἰς τὸν Ἀδρίαν προπύργιον τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ κατάληψις αὐτοῦ ἤνοιγε τὸν δρόμον εἰς τὸ ἔσωτε-
ρικὸν τοῦ κράτους. Ὁ γενναῖος υἱὸς του Βοημοῦνδος κατέλαβε τὸν Αὐλῶνα,
τὰ Κάνιννα, τὸ Ὄρικόν καὶ αὐτὸ τὸ Βουθρωτὸν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας.
Ἐπηκολούθησεν ἡ κυρία δύναμις τῶν Νορμανδῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ
τοῦ Γυσκάρδου, ἡ ὁποία ἀπεβιβάσθη εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ὄρικοῦ καὶ τοῦ
Αὐλῶνος, ἐκεῖθεν δὲ προσωρμίσθη εἰς τὸ Βουθρωτὸν καὶ κατέλαβε τὴν ἀπέ-
ναντι κειμένην Κέρκυραν. Ἐνωθεῖσαι δ' αἱ δυνάμεις τοῦ Γυσκάρδου καὶ τοῦ
Βοημοῦνδου προήλασαν ἔναντιον τοῦ Δυρραχίου.

Ὁ Ἀλέξιος Α' ἔκαμε πολλὴν προετοιμασίαν, ἀλλ' ἠττήθη δεινῶς
ἔξωθεν τοῦ Δυρραχίου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ ἔσωτερικόν, εἰς τὴν Δεάβολιν καὶ
εἰς τὴν Ἀχρίδα. Μετὰ πεισματώδη πολιορκίαν οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν τέλος
κύριοι τοῦ Δυρραχίου (1082). Καὶ ὁ μὲν Γυσκάρδος ἠναγκάσθη ἕνεκα ἀνω-
μαλιῶν εἰς τὸ κράτος του νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφῆκε δὲ τὸν
υἱὸν του Βοημοῦνδον πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἔναντιον τῶν Ἑλλή-
νων. Ὁ δὲ Βοημοῦνδος, ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἠσχο-
λήθη εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἡπειρον ἀσφαλῆ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς
κατάκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κατώρθωσε λοιπὸν καὶ κατέλαβεν
ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον μεταξὺ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἄρτης, τέλος δ' ἔκαμε
κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, ὡς πρωτεύουσάν του, τὰ Ἰωάννινα.

Ἀποτυχούσης δὲ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν ἐπιχειρήσεως, ὁ αὐτοκράτωρ
ἠναγκάσθη τὸ φθινόπωρον τοῦ 1083 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου
καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βοημοῦνδος εἰσήλασε τότε
εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν Λάρισαν.

Μετὰ πολλὴν παρασκευὴν καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσε τέλος
ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀποδιώξῃ αὐτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἔσωτερικοῦ τῶν
ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ νὰ τὸν περιορίσῃ εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, καὶ δὴ
εἰς τὸν Αὐλῶνα. Ἀλλ' ὁ νορμανδικὸς στρατὸς εἶχε περιστῆ εἰς μεγάλην στε-
νοχωρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν,
διὰ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐνισχύσεις.

2. Αἱ ἐπακολουθήσασαι νορμανδικαὶ ἐπιδρομαί

Μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ τόλμην ἐπεχείρησεν ὁ Ροβέρτος Γυσκάρδος
νέον πόλεμον ἔναντιον τῶν Ἑλλήνων. Μέγαν στρατὸν ἤγαγε πάλιν ἀπὸ
τὸ Βρεντήσιον εἰς τὸν Αὐλῶνα τῷ 1084, ὁ ὁποῖος ἔνωθεις μετὰ τοῦ ἐν Ἡπείρῳ
διαμένοντος νορμανδικοῦ στρατοῦ ἐπέφερε καὶ ἄλλας καταστροφὰς εἰς τὴν
χώραν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη καλῶς προετοιμασθῆ, βοη-
θούμενος δὲ ὑπὸ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἐνετῶν ἐνίκησε τοὺς Νορμανδοὺς
κατὰ θάλασσαν. Ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ Γυσκάρδου (1085) ἔθηκε
τέρμα εἰς τὸν νέον τοῦτον καὶ μέγιστον κίνδυνον. Αἱ κληρονομικαὶ δὲ περι-
πλοκαὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τοῦ Βοημοῦνδου καὶ τοῦ Ρογήρου, ἔδωσαν
καιρὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον ν' ἀναπνεύσῃ καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν

ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Τὸ Δυρράχιον, ἡ Κέρκυρα καὶ ὅλα τὰ παραλιακὰ ἠπειρωτικὰ φρούρια περιῆλθον πάλιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ Βοημοῦνδος δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ μεγαλοφυεῖς σχέδια τοῦ πατρὸς του, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτωρ ἐπωφελήθη μακρὰν ἡσυχίαν ἐτῶν, διὰ τὴν παρασκευάσθη τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀπόκρουσιν νέας πάλιν ἐκστρατείας. Οὕτω, μετὰ 22 ἔτη ἐμφανίζεται πάλιν ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν γνωστὸν εἰς αὐτὸν λιμένα τοῦ Αὐλώνος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1107. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τύχη ἐφάνη ἄπιστος εἰς αὐτόν. Ἡ πολιορκία τοῦ Δυρραχίου οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔχων κέντρον τὴν Δεάπολιν (Δεβόλ) παρηνώγει τόσον πιεστικῶς τοὺς Νορμανδούς, ὥστε περιῆλθεν οὗτος, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ἐξ ἀντιπειθαρχικῶν κινήσεων, εἰς δεινοτάτην θέσιν.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ καὶ τοῦ Αὐλώνος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα εἰρήνην εἰς τὴν Δεάπολιν (1108). Ὁμοίως δὲ ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ εἰς τὸν ἐπίδοξον διάδοχόν του Ἰωάννην Κομνηνὸν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι τὸν ὄρκον τῆς φεουδαλικῆς ὑποτελείας.

3. Αἱ νορμανδικαὶ ἐπιδρομαὶ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος

Παρήλθον 39 ἔτη ἡσυχίας διὰ τὴν πολυπαθῆ Ἠπειρον, καὶ τὸ 1147 νέα θύελλα νορμανδικὴ ἐπέσκηψε πάλιν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γυσκάροδου Ρογῆρος Β', ὅστις ἦτο βασιλεὺς ὅλων τῶν νορμανδικῶν κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ καὶ πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπροτίμησαν οἱ Νορμανδοὶ ν' ἀρχίσουν λεηλατοῦντες τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλουσιώτεραι ἀπὸ τὰς τραχείας ἠπειρωτικὰς χώρας τοῦ βορρᾶ.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ρογῆρος κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἔπειτα, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐλαφυραγώγησε τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἠπείρου, καὶ δὴ τὴν Ἄρταν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνοντο εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν θέμα τῆς Νικοπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην οἱ Νορμανδοὶ προέβησαν εἰς συστηματικὴν λαφυραγωγίαν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστρέψουν τὰ μεγάλα ἐργαστήρια μετάξης καὶ νὰ μεταβιβάσουν τὴν πολύτιμον ταύτην βιομηχανίαν εἰς τὸ Παλέομον (τὸ ἀρχαῖον Πάνορμον) τῆς Σικελίας.

Ὁ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ἀνέλαβε σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, κατὰ θάλασσαν ἰδίως, τοῦ ὁποίου σπουδαιότατον ἐπεισόδιον εἶναι ἡ ἐπικὴ καὶ μακρὰ πολιορκία τῆς Κερκύρας, ἡ ὁποία ἐλέγετο τότε Κορυφῶ (ἐξ οὗ τὸ σημερινὸν Κορφοί), μετὰ ζωνρότητος περιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου.

Ἡ τελευταία νορμανδική ἐπιδρομή προηγήθη ὀλίγον τῆς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ οἰκτρὰ κατὰστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιαγάγει τὸ κράτος ἡ ἀνισόρροπος διοίκησις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β' νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς παλαιὰς νορμανδικὰς φιλοδοξίας.

Λαμπρὸς στόλος καὶ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν περιφήμων ἀρχηγῶν, τοῦ ναυάρχου Μαργαριτόνου καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ταγκρέδου, ἀπεβιβάσθη τῷ 1185, ὡς συνήθως, εἰς τὸ Δυρράχιον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην δὲν φαίνεται νὰ ὑπέστη καταστροφὰς ἡ Ἠπειρος διότι μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Δυρραχίου οἱ Νορμανδοὶ διηυθύνθησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὃ μὲν στρατὸς βαδίσας διὰ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς Ἐγνατίας, ὃ δὲ στόλος διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τὰς νήσους, καὶ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔπαθε λαφυραγωγίαν καὶ καταστροφὴν φορικαλέαν, ἐνθυμίζουσαν τὴν παλαιὰν τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης.

Ἐρχονται ἤδη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ θλιβεροὶ χρόνοι, τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Περὶ τὸ 1200, ἡ φοβερὰ ἐπανάστασις τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐπιφέρει ἀρκετὰς καταστροφὰς καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ διὰ νὰ εὗρουν συμμάχους παρεῖχον ἐμπορικὰς εὐκολίας εἰς τὰς ναυτικὰς δημοκρατίας τῆς Ἰταλίας, ἀναφέρονται (εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ 1199) μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐμπορίων, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἡ Νικόπολις.

Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους, τὰς παραμονὰς τῆς καταστροφῆς τοῦ 1204, ἤρχιζε νὰ ἐπεκτείνεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ δύναμις τῶν ἰθαγενῶν καὶ νὰ σχηματίζονται μεγάλαι κτήσεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἰθαγενῶν τοπαρχῶν. Ἡ τοιαύτη πρὸς τοπικὴν ἀνεξαρτησίαν ροπὴ, ἡ ὁποία ἴσως ἔλαβεν αὐξήσιν κατὰ μίμησιν τοῦ φραγκικοῦ φεουδαλισμοῦ, ἠννόησε τὴν γένεσιν, μετὰ τὴν καταστροφὴν, νέων ἑλληνικῶν κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περίφημον δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου.

Δ'.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΕΣΠΟΤΑΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Κατὰ τοὺς χρόνους οἱ ὁποῖοι ἐπηκολούθησαν τὸν κατακερματισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἤκμασαν ὄχι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη εἰς τὴν βόρειον δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ ὀμιλῇ ὄχι περὶ δεσποτάτου, ἀλλὰ περὶ δεσποτάτων τῆς Ἠπείρου. Τὴν ἱστορίαν αὐτῶν δυνάμεθα εὐκολώτερον νὰ μάθωμεν

παρά τὴν προηγουμένην μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, διότι ἤδη ἡ χώρα τῆς Ἡπείρου εἶναι συγκεκροτημένη εἰς ἡγεμονίας, ἤτοι εἰς κράτη, ἔστω καὶ μικρά, τῶν ὁποίων πολλάκις ἔχει ἐξιστορηθῆ, ἔστω καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, ἡ τύχη.

1. Ἡ ἱδρυσις τοῦ δεσποτάτου

Τὸ μέγα ἀληθῶς ἠπειρωτικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον λέγεται δεσποτάτον, ἰδρύθη κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσας. Γενναῖός τις ἄρχων Βυζαντινός, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, νόθος υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ καὶ ἐξάδελφος τῶν αὐτοκράτορων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ, διετέλει κατὰ τὴν Δ' σταυροφορίαν διοικητὴς τοῦ θέματος τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Μιχαὴλ εἶχε παλαιὸν δεσμὸν μὲ τὴν Ἡπειρον, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε διατελέσει διοικητὴς τοῦ Δυρραχίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσεν ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸν στρατηγὸν τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως Συναχειμ, κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐξεγερθῆ οἱ κάτοικοι. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τότε ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Συναχειμ καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν δεσπότην, ἤτοι ἡγεμόνα τῆς χώρας. Ἐθεώρησε δ' ἑαυτὸν δεσπότην ὀλοκλήρου τῆς παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν παραλίας χώρας, ὀλοκλήρου δηλαδὴ τῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς Ἡπείρου, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, ἡ ὁποία ἐξετείνεται ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὸ Δυρράχιον.

Τὸ εἰς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου ἰδρυθὲν ἑλληνικὸν τοῦτο κράτος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ἢ τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, κυριώτερα φρούρια τὰ Βαλάργετα ἢ Βελλάγραδα (τὸ σημερινὸν Βεράτι), τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Βόνδιτσαν (Βόνιτσαν). Περιελάμβανε δὲ τὴν νότιον σημερινὴν Ἀλβανίαν, τὴν σημερινὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, πιθανώτατα τὴν Λευκάδα, ἀργότερον δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄλλας ἐκὼς ἑλληνικὰς χώρας, ἐξελίχθη δηλαδὴ εἰς ἰσχυρότατον ἑλληνικὸν κράτος.

Ὁ δεσπότης Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀνεδείχθη μέγας διοργανωτὴς κράτους καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν καὶ ζωογόνησιν τοῦ σπινθῆρος τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας εἰς τὴν Ἡπειρον.

Μόλις ἀνέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν Ἄρταν, προέβη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Διετήρησεν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν τύπον τῆς βυζαντινῆς διοικήσεως, ἔχων ὁμως ἀνάγκην χρημάτων καὶ ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῶν ἐγγχωρίων, ἐκανόνισε συνετώτερον τὰ τῆς φορολογίας καὶ ἐφήρμοσεν ἀσθηρὰς οἰκονομίας.

Διὰ νὰ προσεταιρισθῆ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῶν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ παρεσκεύασε στρατόν. Προσηνέχθη δὲ καλῶς καὶ πρὸς τοὺς ξένους ἐπαίτους καὶ

δὴ τοὺς Ἄλβανούς, τοὺς Βλάχους, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς ὄρεινους καὶ μετέβαλε τὰ ἄτακτα στίφη εἰς τακτικούς στρατιώτας.

Οὕτω διωργάνωσεν ἰσχυρὸν στρατόν, διότι ἐστηρίχθη εἰς τὰς ρωμαλεωτέρας ἑλληνικὰς φυλάς, εἰς τοὺς Αἰτωλούς, τοὺς Ἀκαρῶνας, τοὺς Ἡπειρώτας, προσέτι δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἄλβανούς καὶ τοὺς Βλάχους, κατέχων δὲ τὸ κύριον ὄργανον τῆς δυνάμεως, τὸν ἰσχυρῶς συγκροτημένον στρατόν, προέβη μετ' ἀσφαλείας καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἐδειξε δὲ τόσην πρακτικὴν σύνεσιν, ὥστε δὲν ὠνόμασεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἀπλῶς δεσπότην, ἦτοι ἡγεμόνα, καθ' ἣν ἔννοιαν καὶ οἱ Φράγκοι ἐκάλουν τοὺς ἀνωτάτους φεουδάρχας (princes), ἀναγνωρίζων οὕτω σιωπηλῶς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας.

2. Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους

Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ ἰδρυτὴς ἠμπόδισε τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τὰ ὅποια παρεχωροῦντο εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς μετὸς τῶν κατακτητῶν πράξεως, ἣ ὅποια ἐλέγετο διανομὴ τοῦ κράτους (partitio).

Εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους ἔδωσαν καιρὸν αἱ ἀντιζηλῖαι τῶν δύο λατινικῶν κρατῶν, τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ἀγῶνες κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας καὶ πρὸ παντὸς οἱ ἀγῶνες κατὰ τοῦ τρομεροῦ Ἰωαννίτση.

Αἱ φορικῶδεις καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐλήνεγκεν ὁ «Ρωμαιοκτόνος» οὗτος τσάρος τῶν Βλαχοβουλγάρων εἰς τὰς βορείας ἑλληνικὰς χώρας, δὲν φαίνεται ὅτι ἐξετάθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἐδόθη λοιπὸν καιρὸς εἰς τὸν Μιχαὴλ τὸν Α' δεσπότην τῆς Ἡπείρου ὄχι μόνον νὰ διοργανώσῃ καλῶς, ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Βαλδουίνου, ὁ Μιχαὴλ ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἐρρίκον, ὁποῖος εἶχεν ἐξασφαλίσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ λομβαρδικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶχε καταστῆ λίαν ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους αὐτοῦ διὰ τὴν συνετὴν πολιτικὴν του, ἣ ὅποια συνίστατο εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν προνομίων καὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐδωκε δὲ προσέτι ὁ Μιχαὴλ εἰς γάμον τὴν ὡραιότατην κόρην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἐρρίκου Εὐστάθιον. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε νὰ ὑποστηρίζῃ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὅπου ὁ Λέων Σγουρὸς προσεπάθει νὰ συμπήξῃ ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου τοπάρχου, ἀνέλαβεν ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους, δεικνύων τὴν τάσιν αὐτοῦ νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ δεσποτᾶτον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὡς διοικητὴν ἔστειλεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, ὁ ὅποιος ἐξηκολούθησε δραστηρίως τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Φράγκων. Συγ-

χρόνως δὲ συνεννοεῖτο μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεόδωρον Λάσκαριν, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκδιώξει ἐντελῶς τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1209, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ προβῶσιν εἰς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνίδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Διαρρήξας μετ' ὀλίγον ὁ Μιχαὴλ τὸν δεσμόν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἑρρῖκον εἰσήλασε μὲ τὸν στρατόν τιμ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προσλάβει καὶ Φράγκους μισθοφόρους, εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ τότε εὖρεν εὐκαιρίαν ὁ Γάλλος ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου Γοδοφρείδος Βιλλαρδουῖνος ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου τὰς πελοποννησιακὰς κτήσεις αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Θεόδωρος ἠναγκάσθη μετὰ γενναίαν ἀμυναν δύο ἐτῶν (1210 — 1212) νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κόρινθον, τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος τὸ Ἄργος.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑρρῖκος ἐστράφη ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι ἐπήρχοντο ἀπὸ τὸν Βορρᾶν νέα στίφη Βουλγάρων ἐπιδρομέων. Ἀφῆκε δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν ἀδελφόν του Εὐστάθιον, μὲ τὸν ὁποῖον συνωμολόγησεν ὁ Μιχαὴλ εἰρήνην, διὰ ν' ἀποκρούσουν ἀπὸ κοινοῦ ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων (1211).

Ὀλίγον πρότερον ὁ Μιχαὴλ εἶχε ἀναγκασθῆ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι πραγματικὴν κυριαρχίαν εἶχον μόνον ἐπὶ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Κερκύρας.

Ἀλλ' ὀλίγος χρόνος παρήλθε καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐστράφη ἐναντίον τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς, διότι οἱ ἰθαγενεῖς ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν ἡγεμόνα ὁμόφυλον καὶ ὁμόθρησκον. Πρὸ μικροῦ δὲ εἶχε προχωρήσει καὶ πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καταλαβὼν ἕδαφος τοῦ αὐθέντου τῶν Σαλώνων Θωμᾶ Στρομογκούρ, φονευθέντος εἰς μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνικήθησαν οἱ Φράγκοι.

Αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἐπιτυχίαι τοῦ Μιχαήλ, διότι μετ' ὀλίγον, τῷ 1214, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους ἐδολοφονήθη τὴν νύκτα εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ ὑπὸ τινος ἐκ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ κατέλιπε μόνον θυγατέρα καὶ νόθον υἱὸν ἀνήλικον, Μιχαὴλ καὶ τοῦτον λεγόμενον, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ γενναῖος διοικητὴς τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαμείνει πρότερον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νικαίας πρὸς σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ.

3. Ἡ μεγίστη ἀκμὴ τοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους

Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαήλ ἀδελφός αὐτοῦ Θεόδωρος, «ἀνὴρ δραστήριος καὶ καινὰ δεινὸς ἐπινοῆσαι πράγματα» (Γρηγορᾶς), ἀνεβίβασε τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου εἰς μεγάλην δύναμιν. Συγχρόνως ηὔξάνετο ὡς δύναμις καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, καὶ οὕτως οἱ Φράγκοι περιεσφίγγοντο ὑπὸ δύο

ισχυρῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δυτικοῦ τῆς Ἡπείρου.

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεόδωρος, ἀνεδείχθη ὄντως «καλλώπισμα Κομνηνῶν, Δουκάδων δόξα, Ρωμαίων καύχημα», ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὁ ἐπιφανὴς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος. «Ἄρξαι δὲ βουλευθεῖς, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης (σ. 27 ἐξ. ἐκδ. Βόννης), πάνυ ἐπηύξησε τὴν αὐτοῦ ἀρχήν». Ἐστράφη ἐναντίον ὄλων τῶν ξένων ἐπιδρομέων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Ἀλβανῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατέκτησε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον (Περλεπέ), τὴν Πελαγονίαν, τὸ Ἀλβανὸν (Ἐλβασάν) καὶ ἐξηκολούθει διαρκῶς καὶ ἀκαταπονήτως ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους καὶ αὔξησιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων.

Μέγα κατόρθωμα τοῦ Θεοδώρου ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, ἡ αἰχμαλωσία πλείστων εὐγενῶν Φράγκων καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πέτρου Κουρτεναί.

Προχωρῶν εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν, ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην τοὺς Λομβαρδοὺς καὶ εἰσέρχεται νικηφόρος εἰς τὴν δευτέραν ταύτην πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐχων τώρα ὀρηγῆριον τὴν Θεσσαλονίκην ἀνακτᾷ πολλάς χώρας ἑλληνικὰς καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, κυριεῖει τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Θράκην, φθάνει εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον.

Συγχρόνως ἀναδεικνύεται ὑπέροχος διπλωμάτης, διότι κατορθώνει νὰ καθησυχάζῃ τὸν πάπαν, διαμαρτυρόμενον διὰ τοὺς διωγμοὺς του κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ νὰ ματαιώσῃ δύο σταυροφορίας, τὰς ὁποίας παρεσκεύαζεν οὗτος ἐναντίον του. Θριαμβευτικῆ ὑπῆρξεν ἡ εἴσοδος τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ Δούκα Ἀγγέλου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1222 καὶ ἀσυγκράτητος ἡ εὐφροσύνη τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον νὰ πλησιάσῃ ἡ συντέλεσις τοῦ ὄνειρου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Τὸ δυτικὸν ἑλληνικὸν κράτος, περιβαλλόμενον ἀπὸ τρεῖς θαλάσσας, ἐξετείνεται ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἕως τὴν Εὐβοίαν, ἀπὸ τὴν Ἰθάκην ἕως τὸν Εὐξείνιον πόντον καὶ ἦλθε στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠλπίζον πάντες ὅτι ἡ παλαιὰ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία θὰ ἀνεστηλώνετο ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἡπείρου.

Οἱ πατριῶται τῆς Δύσεως, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἀποβλέπουν πρὸς τὸν Θεόδωρον ὡς τὸν λυτρωτὴν καὶ ἀπελευθερωτὴν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Φράγκων.

Ὁ Θεόδωρος ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν «βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα Ρωμαίων», ἐνδύεται τὴν πορφύραν καὶ περιβάλλεται ἐρυθρὰ πέδιλα, φορεῖ τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ διοργανώνει τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν «βασίλειον τάξιν», τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦσαν.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως ὑπῆρξε νὰ ἐγερθῆ ὀξύτατος ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ἐλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Δύο ἰσχυραὶ καὶ ἀρχικαὶ φύσεις, ὁποῖαι ἦσαν τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτση, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθοῦν καὶ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς ἀλλήλας.

Ἄλλ' αἱ φιλοδοξίαι τοῦ Θεοδώρου δὲν εἶχον ὄρια. Συμμαχήσας μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκον Β', ἐπετέθη τῷ 1230 μὲ μέγαν στρατὸν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσάν Β' καὶ εἰς τὴν Κλοκονίτσαν παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν ἐνίκηθη κατὰ κράτος, αὐτὸς δ' ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Ἀσάν κατέλαβεν ἀμέσως ὅλας τὰς χώρας ἕως τὴν Θεσσαλίαν, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κράτους τῶν Ἀγγέλων περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Βουλγάρων. Ὁ δὲ ἄλλοτε κρατερός βασιλεὺς Θεόδωρος, γενόμενος ὑποπτος συνωμοσίας, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ.

Ἐπέτυχεν ἐν τούτοις τὴν ἐλευθερίαν του, ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἡπειρον προσπαθῶν νὰ ἐπανιδρύσῃ τὸ κράτος του. Ἄλλ' ἡ ἦττα τοῦ Θεοδώρου εἰς τὸν Ἐβρον ἔδωκεν ἤδη ἄλλον δρόμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ ὑπερήφανον κράτος τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἡπείρου εἶχε καταρριφθῆ εἰς ἐρείπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤρχον καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι, ἀνυψωθέντες εἰς τὴν παλαιὰν δύναμιν αὐτῶν.

Ἡ αἰφνιδία δ' αὕτη κατάπτωσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους συνέτεινε εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνατολικοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Βατάτσης ἐξέτεινε τὰ ὄρια πρὸς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐβασίλευεν ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανουὴλ Ἀγγελος, ἔχων εἰς τὴν κυριαρχίαν του μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ιδρύθη ἄλλο ἠπειρωτικὸν δεσποτάτον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ Μιχαήλ, τοῦ Μιχαήλ Β'. τοῦ ὁποίου εἶχε παραβιάσει τὰ δικαιώματα ὁ θεῖός του Θεόδωρος. Ὁ νέος οὗτος Μιχαήλ, ἔχων τὸ τολμηρὸν καὶ παράβολον πνεῦμα τοῦ πατρός του, ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ κατώρθησε νὰ λάβῃ τὴν κτῆσιν τῆς πατρῴας κληρονομίας, καὶ δὴ τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Κερκύρας καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν προθύμως τὸν υἱὸν τοῦ γενναίου ἱδρυτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τοῦτον ἠπειρωτικὸν δεσποτάτον ἐθεωρήθη ὡς ὁ φυσικὸς κληρονόμος τοῦ ἄλλοτε μεγάλου κράτους τῶν δύο πρώτων μεγαλεπηβόλων Ἀγγέλων.

Οἱ ἄλλοι Ἀγγελοι ἐξηφανίσθησαν ταχέως ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Ἐπωφεληθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτσης ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης (1246). Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην χρόνον τινὰ ὡς ἀπλοῦς δεσπότης, ὑποκείμενος εἰς τὸν θρόνον τῆς Νικαίας· ὁ δὲ γηραιὸς Θεόδωρος, ἂν καὶ τυφλὸς, ἐξακολουθεῖ νὰ τρέφῃ σχέδια κατακτήσεων καὶ κατορθώνει νὰ δια-

τηρήσει τὴν κυριαρχίαν μακεδονικοῦ ἐδάφους. ἔχων κέντρον τὰ Βοδενά καὶ τὸ Ὀστροβον.

4. Τὸ παλαιὸν δεσποτᾶτον

Ὁ Μιχαὴλ Β', ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν νόμιμος δεσπότης τοῦ παλαιοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους, δὲν ὑπῆρξε κοινὸς ἡγεμὼν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βατάτσης ἦτο ἀπνησχολημένος μετὰ τοὺς Ἄγγελους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κατέλυε τὴν βραχύβιον Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Μιχαὴλ Β' ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου καὶ εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Μακεδονίας. Ἀργότερα δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Μανουήλ, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν θεσσαλικῶν κτήσεις, εἶχε δὲ προσέτι τὴν σύνεσιν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Βατάτσην ὡς δεσπότης αὐτὸς πρὸς αὐτοκράτορα, τὸν μόνον ἐφεξῆς αὐτοκράτορα τῶν Βυζαντινῶν.

Τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπιδιώξει μετ' ἐπιμονῆς οἱ δύο πρῶτοι Ἄγγελοι τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἀπὸ τὴν Νίκαιαν πρὸ 42 ἐτῶν, τὸ εἶχεν ἤδη κατορθώσει κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὁ ἀδάμαστος πολεμιστῆς καὶ ὑπέροχος κυβερνήτης Βατάτσης.

Καὶ τὸ ἡπειρωτικὸν κράτος ἤθιλε προαχθῆ καὶ εὐημερήσει, ἂν δὲν παρηνώχλει τὴν συνετὴν δρᾶσιν τοῦ Μιχαὴλ Β' ὁ γηραιὸς πατὴρ του καὶ ἀκοίμητος εἰς σκευωρίας Θεόδωρος. Διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν του ἐκήρυξε τῷ 1253 ὁ Μιχαὴλ ἀποστασίαν ἀπὸ τὸν Βατάτσην, καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας εἰσήλασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῆ τὴν ἐπικράτειαν (1254) τοῦ Μιχαὴλ Β'.

Ὁ Βατάτσης κατέλαβε τὴν Καστοριάν, καὶ ἔπειτα τὴν Δεάβολιν, ἡ ὁποία ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν ἠνάγκασε τὸν δεσπότην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Βατάτσην, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὰ φρούρια Πρίλαπον καὶ Κροΐαν (Ἀλβανόπολιν), προσέτι δὲ ὁλόκληρον τὴν χώραν τὴν κειμένην πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς ὁδοῦ μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Δυρραχίου, αὐτὸς δὲ διετήρησεν, ὡς δεσπότης, τὰς ὑπολοίπους κτήσεις αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης ταύτης προκύπτει, ὅτι τὸ ἡπειρωτικὸν δεσποτᾶτον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἦτο ἀρκετὰ ἐκτεταμένον. Ὁ γηραιὸς Θεόδωρος ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριον μέχρι τῆς ἡμετέρας τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ, ὑπῆρξε βραχεῖα. Ὁ Μιχαὴλ Β', τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἐξετείνετο ἕως τὸ Δυρράχιον πρὸς Β καὶ ἕως τὸν ποταμὸν Βαρδάριον πρὸς Α, ἦτο καὶ αὐτὸς ἀνὴρ παράτολμος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἡπειρῶται δεσπότες τῆς γενεᾶς του, καὶ ἔτρεφε τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων σχεδίων του ἔδωκεν εἰς γάμον τὰς